

קבלת הגר"א

כרך ראשון

קבלת הגר"א

כרך ראשון

מהות האצילות • התגלות הדברים האלוהיים •
פעולת האלוה ופעולת האדם • שתי קומות

כרך שני

מהלך ההאצלה • תוהו ותיקון •
מתקלא, מוחין, זיווגים ודיקנא • שתי תנועות

כרך שלישי

משך ימות עולם • הקבלה בליטא

ירושלים תשפ"ו

קבלת הגר"א

כרך ראשון

מהות האצילות • התגלות הדברים האלוהיים •
פעולת האלוה ופעולת האדם • שתי קומות

יוסף אביב"י

ירושלים תשפ"ו

כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע,
או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו
בשום צורה ובשום אמצעי אלקטרוני
ללא אישור מהמחבר

עטיפה: דוגמת כריכה מהמאה הי"ח

עריכה לשונית: דבורה אביבי

קבלת הגר"א

ראשי פרקים

11	הקדמה
כרך ראשון	
13	ראשי פרקים
19	ראשית דבר
25	פרק א חיבורי הגר"א בקבלה
שערים ראשון - רביעי התגלות הדברים האלוהיים • פתיחה	
39	פרק ב בין הגר"א ובין כלל המקובלים: היעדר המשכת השפע
שער ראשון (א) פעולת האלוה: גילוי שם ה'	
49	פרק ג גילוי שם הוי"ה
62	פרק ד גילוי שם הוי"ה ושם אדנ"י
70	פרק ה גילוי מאין ליש, גילוי אחר גילוי
77	פרק ו גילוי ממחשבה לכתובה, לקריאה ולדיבור
שער ראשון (ב) פעולת האלוה: גילוי תורה ומצוות	
85	פרק ז נתינת הדברים האמצעים
89	פרק ח שתי בריתות באצילות
96	פרק ט התגלות הדברים האלוהיים (א): סנה וסיני
שער שני (א) שתי קומות: שמים וארץ, נשמה ונפש	
101	פרק י שמים וארץ: תפארת ומלכות
111	פרק יא הנשמה היא חלק אלוך ממעל; הנפש חוטאת

שער שני (ב) || שתי קומות: מתנה ועבודה

123	נשמה ונפש: מתנה ועבודה	פרק יב
129	נשמה ומוחין: הסתלקות בעת החטא	פרק יג

שער שני (ג) || שתי קומות: ספירת מלכות

139	רצון ותכלית: למלוך על כל המעשים	פרק יד
146	לאה ורחל: גילוי מלכות וקבלת מלכות	פרק טו

שער שלישי || אצילות, ספירת מלכות ועולם הבריאה

157	אצילות ועולם הבריאה: נשמה ונפש	פרק טז
161	ספירת מלכות: ראש לעולם הבריאה, עץ הדעת טוב ורע	פרק יז
167	בין הגר"א ובין כלל המקובלים: אין פגם באצילות	פרק יח
172	בין הגר"א ובין כלל המקובלים: היעדר משיכת השפע	פרק יט
179	ספירת מלכות והורדת השפע	פרק כ

שער רביעי || ספירת מלכות ותיקון השכינה

191	אצילות, ספירת מלכות והעולמות: שלהבת קשורה בגחלת	פרק כא
198	תורה ומצוות: תיקון השכינה	פרק כב
206	קרבנות ותפילות: מאכלין דשכינתא	פרק כג
215	התגלות הדברים האלוהיים (ב): משכן, שכינה וישראל	פרק כד

שערים ראשון - רביעי || התגלות הדברים האלוהיים • חתימה

223	מהלך האצילות: שתי קומות ושתי התגלויות	פרק כה
-----	---------------------------------------	--------

שער חמישי || הנהגת האצילות

237	אריך אנפין וזעיר אנפין: למעלה מהנהגה והנהגה	פרק כו
249	ו' קצוות: הנהגת העולם הבא והנהגת העולם הזה	פרק כז
256	ו' קצוות ומלכות: הנהגה והתפעלות לפי מעשה האדם	פרק כח
259	האצילות והעולמות הנבראים: ואתה מחיה את כולם	פרק כט

שער שישי || סיבות האצילות

273	עשר ספירות: ארבע סיבות	פרק ל
277	עשר ספירות: רצון וארבע סיבות	פרק לא

שער שביעי (א) || צמצום בראש ההאצלה • רצון אין סוף, למעלה מן האצילות

289	אין סוף, צמצום; רצון והשגחה	פרק לב
307	עיגולים ויושר: שתי השגחות	פרק לג
315	התגלות הדברים האלוהיים (ג): השגחה בעם סגולה	פרק לד

שער שביעי (ב) || צמצום בראש ההאצלה • כדי לגלות את מלכותו

319	צמצום כדי לגלות את מלכותו	פרק לה
-----	---------------------------	--------

כרך שני • מהלך ההאצלה

329	ראשי פרקים	
-----	------------	--

שערים שמיני - שישה עשר || מהלך ההאצלה • פתיחה

339	מהלך ההאצלה: ארבע הרצאות	פרק לו
351	מהלך ההאצלה: שתי קבוצות	פרק לז
355	תוהו ותיקון; שתי קומות	פרק לח

שער שמיני || תיקון המתקלא וההכרעה

363	תוהו: לא היו מתקלא והשגחת אפין באפין	פרק לט
367	תיקון: מתקלא, השגחת אפין באפין, הכרעה	פרק מ
377	מתקלא: תיקון 'הכל בתלת תלת'	פרק מא
383	תיקון המתקלא: זיווג ומיזוג	פרק מב

שער תשיעי (א) || תיקון המוחין: מתקלא, חסדים וגבורות

391	תוהו ותיקון: מתקלא ותוספת מוחין	פרק מג
398	תוהו ותיקון: תרין עישרין, בוצינא דקרדינותא ואוירא דכיא	פרק מד
402	מוחין: חסדים וגבורות, תרין עישרין, אחסנתא דאבא ואימא	פרק מה
413	מוחין: עץ החיים ועץ הדעת	פרק מו

שער תשיעי (ב) || תיקון המוחין: אותיות, שם הוי"ה

427	מוחין: שם הוי"ה, אותיות, שקיו דכל גופא	פרק מז
435	מוחין: משם אהי"ה אל שם הוי"ה, מהלך גילוי והבעה	פרק מח
449	התגלות הדברים האלוהיים (ד): יציאת מצרים, גילוי שם ה' ומתן תורה לישראל	פרק מט

שער עשירי || תיקון הזיווגים

457	נשיקין: נעלם וגלוי, קול ודיבור	פרק ג
463	נשיקין: תדיר ושאינו תדיר, הוצאת הנשמות והמלאכים	פרק נא
474	נישוק, חיבוק וזיווג	פרק נב
482	זיווגי האצילות: סתום וגלוי, תדיר ולפרקים	פרק נג
486	שתי בריתות באדם	פרק נד

שער אחד עשר || תיקוני הלבושים ותיקוני דיקנא

493	תוהו ותיקון: מיעוט ולבוש, תיקוני גלגלתא ומוחא סתימאה	פרק נה
502	תיקון: לבושי האור, י"ג תיקוני דיקנא דאריך אנפין	פרק נו
511	תיקוני דיקנא דאריך אנפין: גילוי כבוד ה'	פרק נז
515	תיקוני דיקנא דזעיר אנפין ודיקנא דנוקבא	פרק נח
527	דיקנא דע"ק לעומת דיקנא דז"א: רחמים לעומת מלחמה וניצחון	פרק נט
530	התגלות הדברים האלוהיים (ה): שני תיקונים, שתי משמעויות	פרק ס

שער שנים עשר (א) || שש ספירות וספירת מלכות: מיתה והתבטלות

535	שש ספירות: מיתה המלכים	פרק סא
543	ספירת מלכות: התבטלות ואי מלוכה	פרק סב

שער שנים עשר (ב) || שש ספירות וספירת מלכות: תיקון והתבסמות

553	שש ספירות: תיקון המלכים, המלך השמיני	פרק סג
565	ספירת מלכות: התבסמות, יציאה מן הקליפות	פרק סד

שער שלושה עשר || רישא דלא אתיידע, חסד עילאה והאור הראשון

577	רישא דלא אתיידע: תליית המתקלא	פרק סה
583	רישא דלא אתיידע: שורש האצילות	פרק סו
589	חסד עילאה והאור שנברא ביום הראשון	פרק סז

שער ארבעה עשר || מהלך ההאצלה על פי פסוקי היום הראשון של**ימי בראשית**

599	תיקוני אריך אנפין ותיקון המתקלא	פרק סח
605	זיווג אבא ואימא על ידי הדעת; בניין זעיר אנפין ונוקבא	פרק סט
616	הבאת מוחין מלמעלה, זיווג אבא ואימא ונסירת זעיר אנפין ונוקבא	פרק ע
621	כניסת המוחין בזעיר אנפין ונוקבא, זיווג זעיר אנפין ונוקבא	פרק עא

שער חמישה עשר || התלבשות והתכללות של הפרצופים

629	התלבשות הפרצופים	פרק עב
633	התכללות הפרצופים	פרק עג

שער שישה עשר || מהלך ההאצלה על פי פסוקי כל ששת ימי בראשית

641	יום ראשון: תיקוני עתיקא קדישא ותיקוני אבא ואימא	פרק עד
643	יום שני: פריסת פֶרסה, גילוי זעיר אנפין ושם ה'	פרק עה
647	יום שלישי: צמצום והסתלקות האור אל יסוד דעתיקא קדישא, גילוי ספירת מלכות	פרק עו
653	ימי שלישי ורביעי: זעיר אנפין מתיישב בעתיקא קדישא ומוחין נכנסים אליו	פרק עז
660	ימי חמישי ושישי: השלמת תיקוני זעיר אנפין ונוקבא	פרק עח

שערים שמיני - שישה עשר || מהלך ההאצלה • חתימה

667	מהלך ההאצלה: שתי קבוצות, שתי תנועות	פרק עט
-----	-------------------------------------	--------

כרך שלישי

683	ראשי פרקים	
-----	------------	--

שערים שבעה עשר - עשרים || משך ימות עולם • פתיחה

689	אצילות וימות עולם	פרק פ
-----	-------------------	-------

שער שבעה עשר || בירור ניצוצין במחשבה

695	בירור ניצוצין במחשבה: תוהו ותיקון	פרק פא
704	ספירת מלכות: רפ"ח ניצוצות	פרק פב
710	בין הגר"א ובין האר"י: העלאת ניצוצות	פרק פג

שער שמונה עשר || האלף הראשון עד האלף החמישי

719	שני אלפים תוהו: תתקע"ד דורות, אין תורה	פרק פד
723	שני אלפים תורה: תיקון, תורה, בניין בית המקדש	פרק פה
728	שני אלפים תורה: יציאת מצרים וכניסה לארץ ישראל	פרק פו
735	סוף האלף הרביעי והלאה: גלות, תוהו, אין תורה	פרק פז
742	האלף הרביעי והאלף החמישי: גלות, הרוגי מלכות	פרק פח

שער תשעה עשר || האלף השישי

751	האלף השישי: מהלך הגאולה – תחילה שמאל ודין ואחר ימין ורחמים	פרק פט
760	האלף השישי: פקידה ובניין בית המקדש	פרק צ
767	האלף השישי: קצי הגאולה	פרק צא
771	סוף האלף השישי: התיקון השלם של זעיר אנפין	פרק צב
782	ימות המשיח: הגילוי השלם של הדברים האלוהיים	פרק צג

שער עשרים || האלף השביעי

791	האלף השביעי: חזרת ספירת מלכות אל ספירת בינה, העולם הבא	פרק צד
798	האלף השביעי: ספירת בינה, האש היסודי, שיבה אל השורש	פרק צה
806	אחר האלף השביעי: חידוש העולם	פרק צו

שערים שבעה עשר – עשרים || משך ימות עולם • חתימה

811	משך ימות עולם: הכל כלול בפסוק הראשון בתורה	פרק צז
-----	--	--------

שער עשרים ואחד || קבלת הגר"א

819	קבלת הגר"א: התגלות הדברים האלוהיים	פרק צח
-----	------------------------------------	--------

שער עשרים ושניים || מקובלי ליטא וקבלת הגר"א

835	מקובלי ליטא: דברים על קבלת הגר"א	פרק צט
850	מקובלי ליטא: דודו של הגר"א	פרק ק
865	מקובלי ליטא: בניו ותלמידיו של הגר"א	פרק קא
891	מקובלי ליטא: אחר פטירת הגר"א	פרק קב
913	מקובלי ליטא: עולים לארץ ישראל	פרק קג

939	הערות ארוכות	
-----	--------------	--

959	ראשי שמות	
-----	-----------	--

953	מפתח הפסקאות	
-----	--------------	--

965	מפתח האישים והחיבורים	
-----	-----------------------	--

הקדמה

ה' יגמור בעדי, ה' חסדך לעולם
מעשי ידיך אל תרף

קשה הוא תלמודה של קבלת הגר"א, ושתי משוכות ניצבות בדרכו של המבקש לדעתה. האחת, כתיבתו מצומצמת וחוסכת במילותיה, מגלה תיבה ומעלימה תיבתיים. דרך קצרה שנה הגר"א את חיבוריו, ומשפט אחד שהוא כתב שקול לפסקה שלמה שכתב זולתו. משום כך, כל הנדרש לדברי הגר"א חייב לפרק כל משפט ומשפט לחוליותיו ולבחון כל חוליה לעצמה. השנייה, הגר"א לא כתב מערכת מסודרת של מהלך האצילות, וכל חיבוריו בקבלה הם ביאורים לספרי המקובלים שהיו לפניו. חיבוריו הולכים אחר סדרם של ספרי הראשונים, וערוכים הם כמותם. שיטה מסודרת לא יצאה מתחת ידיו, וכך נתקפחה דרכו המיוחדת ונתרססה ביני רוכסי ביאוריו לספרי קודמיו.

שתי אלו – דרך הקיצור ודרך הביאור – גדרו את קבלת הגר"א וחצצו בינה ובין לומדיה. על כן נתקיים בה מאמר חכמים, 'לך לך אמרין נזירא, סחור סחור, לכרמא לא תקרבי'. שיטה שלמה וסדורה העמיד הגר"א, אך נתנזרו ממנה הלומדים – הלכו סביבותיה, הקיפוה סחור סחור, אליה לא קרבו ואת ענביה לא בצרו. כיוון שהקיפו את כרמו סחור סחור, ורק מרחוק הביטו אל גפניו, לא ראו את שריגיו ולא השגיחו באשכולותיו ושיטתו המיוחדת של הגר"א נתעלמה מעיניהם. משום כך נטלו הם גרגרים ועוללות מכרמו של הגר"א, ועשו אותם סניף לאשכולותיהם של המקובלים שקדמו לו. אחרים עיינו בכתבי תלמידיו, ואת דבריהם עשו בניין אב לשיטתו שלו. כך נתבטלה שיטתו של הגר"א בשיטות זולתו, ואבדו לה עצמאותה ויחודה.

תלמודה של קבלת הגר"א נתקפח גם בגלל הידיעה – הנחה פשוטה וברורה שאינה צריכה הוכחה – כי קבלת האר"י היא המצע לכל הקבלה האחרונה, וכל חיבוריהם של המקובלים האחרונים עליה הם נשענים וממנה הם נובעים. רק הבודלים קטנים ימצאו בין דברי האר"י ובין דברי כל מקובל ומקובל, ורק אלה ייחדו את שיטתו של המקובל האחרון ויגדרו לה מקום לעצמה. הנחה זו גם עמדה ביסודו של ספר קטן שהוצאנו לאור לפני שלושים ושלוש שנים. בספר זה ערכנו את קבלת הגר"א אל מול קבלת האר"י, ואת ההבדלים העיקריים ביניהן כתבנו וביארנו. ההבדלים משמעותיים, אבל התכלית הכוללת של שתי השיטות אחת היא.

עברו שנים והתחזור לנו כי צירוף אחד שחוזר ונשנה בכתבי המקובלים נעדר מכתבי הגר"א. הצירוף 'המשכת השפע' הוא תכליתה של תנועת הספירות באצילות, והמקובלים ביארו אותו בכל כלליו ופרטיו. הם הזכירו אותו שוב ושוב, אבל הגר"א נמנע מלכתוב אותו, ובכל חיבוריו אין הוא מלמד על המשכת השפע באצילות וממנה אל האדם. היעדר זה אומר

דרשני: מהי תכלית האצילות על פי הגר"א? אם המשכת השפע איננה נזכרת, מהי אפוא מגמתה של תנועת הספירות באצילות?

כדי לענות על שאלות אלו שבנו אל כתבי הגר"א ולמדנו אותם מחדש, והפעם ללא ידיעות מונחות מראש. כך מצאנו כי מהלך ההאצלה המצטרף מכל דברי הגר"א מבקש לגלות את הדברים האלוהיים לישראל. תכלית זאת היא מהות האצילות על פי שיטת הגר"א, והיא מייחדת אותו מכל המקובלים. הגר"א לא נשען על קבלת האר"י, אלא בנה בניין חדש מהמסד ועד הטפחות. התגלות הדברים האלוהיים לישראל היא כללה של האצילות, וממנה גזר הגר"א את כל פרטיה ודקדוקיה של תנועת הספירות.

את השער אל כרמו של הגר"א חיפשנו, על משוכותיו ביקשנו לדלג ואת ענביו השתדלנו לבצור. לקחנו את כתבי הגר"א בקבלה, ולמדנו את דבריו הלך ושוב. לקטנו פסקאות יסודיות, פירקנו אותן למשפטיהן ולמילותיהן, והיו אלה בידינו כאבני פסיפס. נטלנו אבנים אלו, והנחנו אותן זו בצד זו וזו אחר זו על פי סדרה של האצילות. דברים פזורים שכתב הגר"א נתקבצו ובאו למקום אחד, ומשפטים רחוקים נתקרבו זה אל זה והיו לבניין שלם. בכל משך עבודתנו ביקשנו את הוודאי ודחינו את המשוער. לא שיערנו השערות ולא הצענו ספקות, וכל פסקה שנסתפקנו בהבנתה הנחנו הצדה. רק פסקאות שנתבררה משמעותן בוודאות הבאנו הנה, ורק מהן בנינו את שיטתו של הגר"א בקבלה.

כך נתגלתה שיטתו המבונה של הגר"א בחכמת הקבלה. שיטה ערוכה וסדורה, שיטה שלמה ומשוכללת המרצה את מהלך האצילות בכל כלליו ופרטיו. שיטתו של הגר"א יחידה היא, לו היתה לבדו. הגר"א חידש כי התגלות הדברים האלוהיים היא מהותו והיא תכליתו של מהלך ההאצלה, ועל פיה הוא מרצה את יסודות האצילות, את מהלך ההאצלה ואת משך ימות עולם. את דברי הגר"א על שלושת הנושאים הללו נצטט, נסדר ונבאר בשלושת הכרכים שלפנינו.

•
כתיבה בסלע, ועריכה בתריץ. דבורה אשתי נטלה את אשר כתבתי וערכה בטוב טעם ודעת. היא איזנה וחקרה ותיקנה משפטים הרבה, למען ירוץ קורא בהם ויבינם אל נכון. תבורך ותערוך ספרים הרבה עד עת קץ.

במהלך כתיבת הספר נטלתי עצה ותבונה מהחכמים המלומדים ר' בן ציון אוריאל, ר' עוז דוד בלומן, ר' אהוביה גורן, ר' יהודה זייבלד, ר' מיכאל פלג, ר' משה דוד ציציק ור' עודד שוגרמן. מחזיק אני טובה להם, ויברכם ה' בכל לימודם ובכל פועלם.

•
תודתי לה' ית' אשר הכניסני אל פרדסו של הגר"א ועזרני להעמיק חקר בכתביו ולהורות את שיטתו המיוחדת בקבלה. לו אהלל ואשבת, וממנו אבקש כי יוסיף לי כהנה וכהנה ויורני אמיתת תורתו ללמדה וללמדנה.

יוסף אביב"י

ירושלים, כסלו תשפ"ו

כרך ראשון

ראשי פרקים

ראשית דבר 19

פרק א חיבורי הגר"א בקבלה

[א] חיבורי הגר"א בקבלה 25 [ב] כתיבת ידו של הגר"א 28 [ג] הדפסת חיבורי הגר"א בקבלה
29 [ד] מהדורה מדויקת 34

שערים ראשון - רביעי || התגלות הדברים האלוהיים • פתיחה

פרק ב בין הגר"א ובין כלל המקובלים: היעדר המשכת השפע

[ה] דברי המקובלים: המשכת השפע 39 [ו] שיטת הגר"א (א): היעדרה של המשכת השפע 44
[ז] הביטוי 'שפע' בכתבי הגר"א 45

שער ראשון (א) || פעולת האלוה: גילוי שם ה'

פרק ג גילוי שם הוי"ה

[ח] גילוי אחר גילוי 49 [ט] גילוי שם הוי"ה 52 [י] שם הוי"ה: השגה מיוחדת לישראל 56 [יא] גילוי שם הוי"ה: זיווג, עיבור ולידה 57 [יב] גילוי שם הוי"ה: יציאת מצרים 59 [יג] הסתלקות המוחין: שם הוי"ה סתום, הקב"ה נקרא הוא 61

פרק ד גילוי שם הוי"ה ושם אדנ"י

[יד] תפארת ומלכות: גילוי שם הוי"ה ושם אדנ"י 62 [טו] תפארת ומלכות: שם הוי"ה, הנהגה בתחתונים, שליטה על העולם 63 [טז] תפארת ומלכות: שם העצם ושם התואר 65 [יז] בין הגר"א ובין כלל המקובלים: גילוי שם ה' 65

פרק ה גילוי מאין ליש, גילוי אחר גילוי

[יח] רדל"א וחכמה: נעלם וגלוי, התלבשות 68 [יט] כתר וחכמה: גילוי האין והמחשבה 70 [כ]

חכמה, בינה, ו' קצוות: גילוי אחר גילוי 73 [כא] מעתיקא עד מלכות: מטמיר דטמירין עד עיקר הגילוי 75 [כב] מהאצילות עד הבריאה: גילוי אחר גילוי 76

פרק ו גילוי ממחשבה לכתיבה, לקריאה ולדיבור

[כג] כתר, חכמה, בינה ודעת: מחשבה, כתיבה, קריאה ודיבור 77 [כד] מהלך הגילוי: מחשבה, דיבור ומעשה 78 [כה] שיטת הגר"א (ב): גילוי האצילות 81

שער ראשון (ב) || פעולת האלוה: גילוי תורה ומצוות

פרק ז נתנת הדברים האמצעים

[כו] ברית, נתנת הדברים האמצעים 85 [כז] נתנת רוח הקודש, אמצעי 88

פרק ח שתי בריתות באצילות

[כח] זיווגי האצילות: ברית התורה וברית המילה 89 [כט] 'קיום כל העולם': ברית התורה וברית המילה 92 [ל] ברית: זיווג קוב"ה עם ישראל, ה' חסדים וה' גבורות 93

פרק ט התגלות הדברים האלוהיים (א): סנה וסיני

[לא] שיטת הגר"א (ג): גילוי שם ה' בסנה ובסיני 96 [לב] שיטת הגר"א (ד): התגלות הדברים האלוהיים 98

שער שני (א) || שתי קומות: שמים וארץ, נשמה ונפש

פרק י שמים וארץ: תפארת ומלכות

[לג] שמים וארץ: תפארת ומלכות 101 [לד] תורה מן השמים ותורה מן הארץ 104 [לה] בין הגר"א ובין כלל המקובלים: שמים וארץ 107 [לו] אין שינויים בשמים, רק בארץ 109

פרק יא הנשמה היא חלק אלוה ממעל; הנפש חושאת

[לז] נשמה, רוח ונפש: שמים, אוויר וארץ 111 [לה] נשמה, רוח ונפש: שמים, אוויר וארץ; 'לעבדה ולשמרה' 113 [לט] נשמת אדם: חלק אלוה ממעל, אלוקות ממעל, שמים 115 [מ] נפש: חטא ועונש 116 [מא] בין הגר"א ובין כלל המקובלים: נשמה ונפש 118

שער שני (ב) || שתי קומות: מתנה ועבודה

פרק יב נשמה ונפש: מתנה ועבודה

[מב] נשמת אדם: נעלמת מאוד, סיוע ונתינה ממעל 123 [מג] נשמת אדם: מתת אלוהים 125 [מד] הרעותא בא מלמעלה, ההכנה תלויה באדם 127

- פרק יג נשמה ומוחין: הסתלקות בעת החטא**
 [מה] בעת החטא מסתלקת הנשמה ואינה נפגמת 129 [מו] בעת החטא מסתלקים המוחין 131
 [מז] שיטת הגר"א (ה): שתי קומות באצילות ובאדם 133
- שער שני (ג) || שתי קומות: ספירת מלכות**
- פרק יד רצון ותכלית: למלוך על כל המעשים**
 [מח] תשע ספירות: רצון, מחשבה, מעשה 139 [מט] למלוך על כל המעשים, אין מלך בלא עם, שם ההצטרפות 140 [נ] בשביל מלכותו יתברך להגלות, עבודה צורך גבוה 143
- פרק טו לאה ורחל: גילוי מלכות וקבלת מלכות**
 [נא] לאה ורחל, ישראל ויעקב: שתי בחינות במלכותו ית' 146 [נב] בין הגר"א ובין כלל המקובלים: לאה ורחל 149 [נג] שיטת הגר"א (ו): שתי קומות במלכותו של הקב"ה 152
- שער שלישי || אצילות, ספירת מלכות ועולם הבריאה**
- פרק טז אצילות ועולם הבריאה: נשמה ונפש**
 [נד] אצילות ועולם הבריאה: נשמה ונפש 157 [נה] אצילות ועולם הבריאה: נשמה ונפש, לבוש 158 [נו] אצילות ועולם הבריאה: נשמה ונפש, אדם ובהמה 160
- פרק יז ספירת מלכות: ראש לעולם הבריאה, עץ הדעת טוב ורע**
 [נז] ספירת מלכות: ראש לעולם הבריאה, ראשית הגילוי 162 [נח] אצילות, ספירת מלכות ועולם הבריאה: עץ החיים, ירידה ועץ הדעת 164 [נט] אצילות ועולם הבריאה: לא יגורך רע ושועלים מחבלים כרמים 165
- פרק יח בין הגר"א ובין כלל המקובלים: אין פגם באצילות**
 [ס] אין פגם באצילות 167 [סא] בין הגר"א ובין כלל המקובלים: היעדר פגם באצילות 168
- פרק יט בין הגר"א ובין כלל המקובלים: היעדר משיכת השפע**
 [סב] דברי המקובלים: ישראל מוסיפים כוח בגבורה של מעלה 172 [סג] דברי המקובלים: ישראל מניעים שרשרת ומושכים חבל 174 [סד] דברי המקובלים: עבודה צורך גבוה 177 [סה] שיטת הגר"א (ז): היעדרה של משיכת השפע 178
- פרק כ ספירת מלכות, הורדת השפע ומעשי האדם**
 [סו] ספירת מלכות: מתפעלת לפי מעשי בני אדם, 'הכל בשבילה' 179 [סז] ספירת מלכות: הורדה והולכה של השפע 181 [סח] שיטת הגר"א (ח): שתי קומות באצילות, ספירת מלכות

ועולם הבריאה 183 [סט] דברי המקובלים: 'השקאה בפני עצמה', יתיקון עליון ותיקון תחתון:
185

שער רביעי || ספירת מלכות ותיקון השכינה

פרק כא אצילות, ספירת מלכות והעולמות: שלהבת קשורה בגחלת

[ע] אצילות והעולמות הנבראים: שלהבת קשורה בגחלת 191 [עא] ספירת מלכות, פתילה ושמן, סוד כל המצוות והכוונות, 'לעבדה ולשמרה' 194 [עב] בין הגר"א ובין כלל המקובלים: שלהבת קשורה בגחלת 197

פרק כב תורה ומצוות: תיקון השכינה

[עג] מצוות: לבושא דשכינתא, לבוש לאדם, עולם הבריאה 198 [עד] מצוות: תיקון הנפש הבהמית, קרבן בהמה 199 [עה] תורה לשמה: ייחוד התורה עם השכינה והמצוות 200 [עו] ישראל: ענפין דשכינתא, כנסת ישראל 202 [עז] קרבנות: 'נתקרב הקב"ה בשכינה וישראל' 204

פרק כג קרבנות ותפילות: מאכלין דשכינתא

[עח] קרבנות ותפילות: מאכלין דשכינתא 206 [עט] מעשים טובים: נר, שמן ופתילה 209 [פ] בין הגר"א ובין כלל המקובלים: 'לחמי לאשי' 211 [פא] קטורת וקרבנות: ריח ניהוח ואכילה 213

פרק כד התגלות הדברים האלוהיים (ב): משכן, שכינה וישראל

[פב] שיטת הגר"א (ט): הקומה התחתונה באצילות 215 [פג] שיטת הגר"א (י): התגלות הדברים האלוהיים במשכן 217

שערים ראשון - רביעי || התגלות הדברים האלוהיים • חתימה

פרק כה מהלך האצילות: שתי קומות ושתי התגלויות

[פד] שיטת הגר"א (יא): שתי קומות באצילות ובעולמות הנבראים 223 [פה] שיטת הגר"א (יב): שתי קומות באדם 227 [פו] שיטת הגר"א (יג): קומת השמים וקומת הארץ 230 [פז] שיטת הגר"א (יד): שתי התגלויות לישראל 231

שער חמישי || הנהגת האצילות

פרק כו אריך אנפין וזעיר אנפין: למעלה מהנהגה והנהגה

[פח] אריך אנפין וזעיר אנפין: למעלה מהנהגה והנהגה 237 [פט] אריך אנפין וזעיר אנפין: למעלה מן הטבע ולפי מעשה התחתונים 240 [צ] נתינת המוחין: מתנת חינם 241 [צא] זעיר אנפין: גמול ושכר לפי מעשי האדם 243 [צב] שיטת הגר"א (טו): הקומה שלמעלה מן הקומות

245 [צג] בין הגר"א ובין כלל המקובלים: אריך אנפין וזעיר אנפין 247

פרק כז ו' קצוות: הנהגת העולם הבא והנהגת העולם הזה

[צד] כללי ההנהגה: לפרקים ובכל זמן 249 [צה] מידות פשוטות ומידות ממוזגות: הנהגת העולם הבא והנהגת העולם הזה 251 [צו] ג' כלילין בג': הנהגת העולם הבא והנהגת העולם הזה 253

פרק כח ו' קצוות ומלכות: הנהגה והתפעלות לפי מעשה האדם

[צז] ו' קצוות ומלכות: הנהגה והתפעלות לפי מעשה האדם 256 [צח] שם הוי"ה ושם אלקים: נסים נגלים ונסים נסתרים 257

פרק כט האצילות והעולמות הנבראים: ואתה מחיה את כולם

[צט] איגרת הגר"א: ואתה מחיה את כולם 259 [ק] דברי החסידים: חיות ורוחניות מתלבשות בגשמיות ובחומריות 262 [קא] דברי המקובלים: כוחות, הנהגה ושלטון 265 [קב] דברי הגר"א: פירוש ואתה מחיה את כולם 266 [קג] דברי המקובלים, הגר"א והחסידים: לית אתר פנוי מיניה 267

שער שישי || סיבות האצילות

פרק ל עשר ספירות: ארבע סיבות

[קד] עשר ספירות: ארבע סיבות 273 [קה] עשר ספירות: ארבע סיבות, תכלית בכוח ותכלית בפועל 275

פרק לא עשר ספירות: רצון וארבע סיבות

[קו] עשר ספירות: רצון, טעם, ציור, הוויה ותכלית 277 [קז] כתר ומלכות: תכלית הפועל ותכלית הפעולה 278 [קה] תכלית קודמת לרצון, תכלית נעלמת ותכלית המתגלה 282 [קט] שיטת הגר"א (טז): ספירת מלכות, תכלית ההשתמשות 283

שער שביעי (א) || צמצום בראש ההאצלה • רצון אין סוף, למעלה מן האצילות

פרק לב אין סוף, צמצום; רצון והשגחה

[קי] אין סוף וספירות: השגה, רצון והשגחה 289 [קיב] צמצום: רצון אין סוף 291 [קיג] צמצום: מרכז, ז' מידות 293 [קיג] אור אין סוף: הרצון העליון 295 [קיד] תחילת האצילות: רצון והשגחה 296 [קטז] בין הגר"א ובין כלל המקובלים: היעדר מקום פנוי, שורש הדין ורשימו 297 [קטז] בין הגר"א ובין רמח"ל: היעדר גילוי היחוד ושתי ההנהגות 302

פרק לג עיגולים ויושר: שתי השגחות

[ק"ז] צמצום וקו: סילוק הרצון והאצלת השגחה פרטית דקה 307 [ק"ח] עיגולים ויושר: השגחה כללית לכל העולם והשגחה פרטית בישראל 309 [ק"ט] אלהינו מלך העולם: השגחה כללית והשגחה פרטית 311 [קכ] בין הגר"א ובין רמח"ל: השגחה כללית ופרטית לישראל 313

פרק לד התגלות הרברים האלוהיים (ג): השגחה בעם סגולה

[קכא] שיטת הגר"א (ז): הופעה מיוחדת לישראל 315

שער שביעי (ב) || צמצום בראש ההאצלה • כדי לגלות את מלכותו

פרק לה צמצום כדי לגלות את מלכותו

[קכב] צמצום עתיקא קדישא לגלוי ספירת מלכות 319 [קכג] צמצום אור אין סוף כדי לגלות את מלכותו 322 [קכד] בין הגר"א ובין כלל המקובלים: צמצום הוא כינוס לשם גילוי 322

ראשית דבר

שאלה אחת, קצרה ופשוטה, עומדת ביסוד הספר: מה אמר הגר"א? הווי אומר, מהי שיטתו של הגר"א בקבלה כפי שהוא עצמו כתבה וכפי שהוא עצמו לימדה. שאלה קצרה היא, אבל כדי לענות עליה עלינו ללכת בדרך ארוכה.

א.

כדי להשיב על אשר שאלנו עלינו להחזיק בידינו את דברי הגר"א כפי שהוא עצמו כתבם, וללמוד אותם ורק אותם. אמנם נכתבו על הגר"א דברים רבים – הקדמות לחיבוריו, שבחים, אמירות והערכות, מעשים וסיפורי חיים – אבל כל אלה יכולים ללמד כיצד נצטיידה דמותו של הגר"א בעיני הסובבים אותו, ואינם יכולים לבאר את שיטתו ואת דרכו בחכמת הקבלה. שיטתו של הגר"א בקבלה נמצאת בחיבורים שהוא כתב בעצמו, ואלה הם: ביאור ספרא דצניעותא, ביאור ספר הזוהר, ביאור תיקוני הזוהר, ביאור תיקונים מזוהר חדש, ביאור ספר יצירה וביאור משנת חסידים. אחדים מחיבורים אלה נמצאים לפנינו בעצם כתיבת ידו של הגר"א, והם יירשמו ויתוארו להלן סעיף ב.

ב.

הדרך היחידה לידיעת שיטתו של מקובל היא לימוד הרצאתו את מהלך האצילות. הווי אומר, הסדר השלם והמפורט של ההשתלשלות, ההדרגה והפעולה של הספירות והפרצופים וכו' וכו'. ודאי כוללים חיבוריו של מקובל גם דברי דרוש, תקופות וגימטריאות, אלא שאלה הם פרפראות לחכמה ולא החכמה עצמה. רק דברי המקובל על מהלך האצילות הם גופי ספירות, ורק הם יכולים להודיע את שיטתו ואת מערכת הגיונותיו.

ג.

כבר היינו ניגשים ללמוד את מהלך האצילות שמרצה הגר"א, אלא ששתי משוכות ניצבות לפנינו. האחת, כל החיבורים שכתב הגר"א הם ביאורים על ספרי המקובלים שקדמו לו. ביאורים אלו ערוכים ומסודרים על פי סדרם של ספרי המקובלים, ואינם מתווים את סדר האצילות לעצמו. הגר"א לא כתב ספר ערוך ומסודר לפי שערים ופרקים ולא הרצה את מהלך האצילות מראשו לסופו.

השנייה, לימוד קבלת הגר"א מחייב הכרת סגנון כתיבתו. בסוד הצמצום הוא כותב את ביאוריו, קומץ מילותיו וחוסך ביטוייו. משום כך חייב הלומד להשגיח בכל מילה ומילה, לעצור בכל פסיק

ובכל נקודה. עליו לבחון כל משפט, האם משפט פשוט אחד לפניו ונושא אחד בו או משפטים קצרים מחוברים לפניו ונושאים אחדים בהם. דוגמה לסגנונו המיוחד של הגר"א היא המילה 'וכן'. זו מילה קצרה מאוד, שיכולה להתעלם מן העין, אבל יקרה היא מפז ומחייבת שימת לב. עתים כותב הגר"א פסקה ארוכה מאוד, ונראה כי היא חוזרת על רעיון אחד שוב ושוב. רק אחר שישגיח הלומד במילה 'וכן', הוא יבחין כי נושאים אחדים בפסקה, וכי המילה 'וכן' מפרידה ביניהם. תחילה מלמד הגר"א נושא אחד, אחר הוא כותב 'וכן', לומר לך כי כל התוכן שנכתב עד עתה יחזור מכאן ואילך על נושא שני, בשינוי צורה הנובע מן ההבדל שבין הנושא השני ובין הנושא הראשון. פעמים אחדות הוא כותב פסקה ארוכה, בהמשך אחד ובלא אתנחתא, ורק המילה 'וכן' מודיעה כי הפסקה עוסקת בשלוש תקופות שונות ומהלך אחד חוזר בשלושתן – מהלך מסוים בתקופה ראשונה, 'וכן' בתקופה השנייה, 'וכן' בתקופה השלישית.

ד.

על המשוכות הללו השתדלנו להתגבר. אחזנו בחיבורים שכתב הגר"א בעצמו, השגחנו במילותיו הקצובות ובלשונו הקצרה, וביקשנו לבנות את מהלך ההאצלה שהוא מלמד. כי אמנם נמנע הגר"א מכתובה עצמאית וסדורה של מהלך האצילות, אבל את כלליו ופרטיו הוא ארג וזוהר בביאורים שכתב לספרי המקובלים שקדמו לו. נטלנו כללים ופרטים אלו, צירפנו אותם זה לזה וריצפנו אותם זה אחר זה, וכך עלתה בידינו מסכת שלמה, ערוכה ומסודרה, של מהלך האצילות על פי שיטתו המיוחדת.

למען יהיו דברינו נכונים ומדויקים הקפדנו להביא דברי הגר"א עצמם, כמות שהם. מתוך חיבורי הגר"א ציטטנו פסקאות שלמות, ובראש כל אחת מהן כתבנו לה מראה מקום מלא. כך יכול הלומד ללמוד בעצמו את מילותיו של הגר"א, ואחר לבחון את טיבה של מלאכתנו ואת אמיתות מסקנותינו.

בגלל לשונו הקצרה והחוסכת של הגר"א קטענו את פסקאותיו למשפטים ולחלקי משפטים, ולכל אחד מהם הקצינו שורה שלמה. כך יוכל הלומד להשיג בכל רצף מילים שקונה משמעות לעצמו, ועיקרים חשובים שכתב הגר"א בחטף לא יחמקו מעיניו.

לכל פסקה קבענו מספר זיהוי, והוא יצוין כך: |א| |ב|. בראש כל שורה הוספנו אות למניין הפסוקים בכל פסקה ופסקה. לדוגמה:

| רה | ביאור ספרא דצניעותא, דף יד ע"ב

- א האי במתקלא סלקא קדמאי בלחודוי, וכלא לחד אתחזר ו'.
- ב ידוע שמתקלא הוא זו"נ ומכריע ביניהם,
- ג שזו"נ הן שני כתובים המכחישים ביניהם,
- ד שזה חסדים וזה גבורות,
- ה עד שיבא הכתוב הג', שכולל חו"ג,
- ו ויכריע ביניהם, ואז מתבסמן כחדא.

פעמים הרבה כלל הגר"א בפסקה אחת עיקרים אחדים שעוסקים בנושאים שונים לגמרי. משום כך הוצרכנו לצטט פסקאות אלה או חלקים מהן פעמים אחדות ובמקומות שונים – פעם בתיאור נושא פלוני ופעם בתיאור נושא אלמוני. במקומות אלו הוספנו ציונים הקושרים פסקה אחת לרעותה, כדי שהלומד יוכל ללמוד את דברי הגר"א בשלמותם, כמות שהם במקורם. ציונים אלה נעשו בדרך זאת: בראש הפסקה הוספנו שורה באותיות קטנות ובה רשמנו מהי הפסקה הקודמת לה, ובסוף הפסקה הוספנו שורה באותיות קטנות ובה רשמנו מהי הפסקה הבאה אחריה. לדוגמה:

| רה | ביאור ספרא דצניעותא, דף יד ע"ב

- = פסקה זו היא המשכה של פסקה רפט
- א האי במתקלא סלקא קדמאי בלחודוי, וכלא לחד אתחזר ו'.
- ב ידוע שמתקלא הוא זו"נ ומכריע ביניהם,
- ג שזו"נ הן שני כתובים המכחישים ביניהם,
- ד שזה חסדים וזה גבורות,
- ה עד שיבא הכתוב הג', שכולל חו"ג,
- ו וכריע ביניהם, ואז מתבסמן כחדא.
- = המשכה של פסקה זו נמצא בפסקה רנ

ה.

את כל אלה יסדנו על חיבורים שכתב הגר"א עצמו, ועליהם בלבד. אמנם תלמידי הגר"א והבאים אחריהם כתבו חיבורים רבים בקבלה, אבל אל לנו להניח מראש כי חיבורים אלה מלמדים את שיטתו של הגר"א כל עוד שיטה זו לא נתבררה לעצמה. כן נכתבו הערכות רבות על דרכו של הגר"א בלימוד הקבלה ועל יחסו אל המקובלים שקדמו לו, אך לא נסמכנו עליהם כדי להודיע את שיטתו של הגר"א עצמו. כבר אמרו חכמים, כלי שני אינו מבשל, וכלי ראשון לבדו מבשל. לשונו של הגר"א קצרה ורמוזה, והיא מקשה את הבנת דבריו. משום כך נהגו הלומדים להשלים כתיבתו הקצובה בכתיבתם הארוכה והערוכה של מקובלים אחרים. אנו לא נהגנו כך. מבורו של הגר"א לבדו שתינו, ורק דבריו היו לנו לבדם ואין אחרים אִתָּם. עוד נכתבו הערכות על יחסו של הגר"א אל הפשט ואל הסוד, אל החסידות ואל ההשכלה, ועל יסודן תוארה דרכו בלימוד הקבלה. הערכות אלו אינן מסקנות שעלו מלימוד כתבי הגר"א, אלא מהנחות שיודעות מראש כי כך ראוי לו לגר"א לחשוב ולומר. אין צורך לומר כי על הנחות אלו לא נסמכנו, וכבר נאמר כי רבות הנחותי ולבי דווי.

מאליו יובן כי לא הבאנו מאומה מכל החידודים והמכתמים ומכל הסיפורים והאגדות והשבחים והכתרים שנקשרו לראשו של הגר"א. יפים הם, מרגשים הם, מרוממים הם, אך מאומה אין בהם כדי ללמד על תלמודו ועל תוכן דבריו.

רק חיבורים שכתב ר' אליהו מוויילנה עצמו היו לפנינו, ובהם לבדם חרשנו והעמקנו. מאלה, ורק מאלה, נטלנו פסקאות ומשפטים לבנות בהם את מהלך ההאצלה שהוא לימד ולהודיע על פיהם את שיטתו המיוחדת בקבלה.

1.

מחברים שמבקשים להרצות שיטתו של חכם או מקובל פלוני נוהגים להודיע דבריו בלשונם שלהם. נוטלים הם משפטים מעטים משל אותו מקובל, ושוזרים אותם בתוך שטף הרצאתם. מנהג שגוי הוא, ואנו לא נהגנו כמותו. כדי להרצות שיטתו של הגר"א אספנו פסקאות שהוא כתב בעצמו, ציטטנו אותן כמות שהן וסידרנו אותן על פי סדר ההאצלה. בשולי הפסקאות הוספנו דברים משלנו כדי לבארן באר היטב, לקשור אותן זו לזו ולהבין את משמעותן. בכל אשר כתבנו לא הקשינו קושיות ולא תירצנו תירוצים, לא שיערנו השערות ולא סברנו סברות. רק דברים שנתבררו ונתחווירו לנו כתבנו, ואל בית הספק לא נכנסנו.

עיקר תלמודה של שיטת הגר"א הוא ההבחנה בינה ובין שיטותיהם של המקובלים הקודמים, ועל כן השתדלנו לתאר בפרוטרוט את ההבדלים המהותיים שבין דבריו ובין דברי קודמיו. הבדלים אלו עושים את שיטת הגר"א חטיבה אחת בכלל המקובלים, ומבארים באר היטב את מהותה ואת משמעותה.

2.

על פי כל אלו הגענו אל משמעותה של קבלת הגר"א ואל המסקנה כי סוללת היא דרך לעצמה. שיטה שלמה לו להגר"א, מיוחדת ושונה מכל השיטות שהילכו בהן המקובלים הראשונים והאחרונים. לא חלק הגר"א על קודמיו, אלא פרץ לו דרך חדשה, דרך משלו. הוא לא גדר עצמו בחידוש פרטים, אלא ירד לעומקה ולשורשה של האצילות וגילה פנים חדשות בביאור מהותה ותכליתה.

המקובלים הורו כי תכליתה של האצילות היא המשכת השפע, ואליה מכוונים ההנהגה האלוהית ומעשי האדם. הם לימדו כי שפעם שונים נובעים מספירות האצילות, ביארו מהותו של כל אחד משפעם אלו ופירוטו באלו פעולות ודרכים יימשכו השפעם הללו מהאצילות אל עולמנו. כל אלו לא יימצאו בכתבי הגאון ר' אליהו מוויילנה. בדקנו את כל כתביו, ומצאנו כי המשכת השפע נעדרת מהם כליל. הוא לא כתב את המלים 'המשכת השפע', לא הזכיר את השפעם אשר באצילות וממילא גם לא ביאר כיצד הם נמשכים מהאצילות אל עולמנו.

היעדרה של המשכת השפע מכתבי הגר"א הוא המפתח להבנת שיטתו בקבלה. מדוע לא הזכיר הגר"א את המשכת השפע, והלא היא תכליתה של האצילות על פי כל המקובלים שקדמו לו? המשכת השפע עוברת כחוט השני בכל סדרי האצילות שלימדו מקובלים אלה, וכיוון שלא הזכיר הגר"א את המשכת השפע חייבים אנו לשאול: מהי אפוא תכלית האצילות על פי שיטתו שלו? מה העמיד הגר"א במקומה של המשכת השפע? איזו פעולה עוברת כחוט השני בסדר האצילות שהוא מלמד?

שאלנו וגם ענינו. עברנו בין בתרי חיבוריו של הגר"א, אספנו את דבריו על האצילות ועל ספירותיה, צירפנו אותם למהלך שלם של האצלה, ומצאנו כי תכליתו היא ההתגלות של הדברים האלוהיים. הפעולה העוברת כחוט השני במהלך האצילות מראשו לסופו היא 'גילוי אחר גילוי' – גילוי שם ה' בסנה, מתן תורה ומצוות בסיני והתגלות השכינה במשכן. הדרגת הספירות, זיווגי הספירות, תוהו ותיקון, משך ימות עולם – כל אלה מבקשים ופועלים לגלות ולהופיע את שם ה', התורה, המצוות והשכינה בישראל ובאדם כולו.

מה בין המשכת השפע ובין התגלות הדברים האלוהיים? מה בין פעולת האצילות על פי דברי הגר"א ובין פעולת האצילות על פי דברי המקובלים?

המשכת השפע גומלת לאדם כפי מפעלו. הקב"ה בוחן את מעשיו של האדם, האם הוא קיים את התורה ואת מצוותיה, ושופט אותו לחסד, לדין או לרחמים. המשפט והמשכת השפע מגיעים לאחר מעשי האדם ובעקבותיהם. לעומת זאת, התגלות הדברים האלוהיים קודמת למעשי האדם – היא מורה לאדם את הדרך אשר ילך בה ואת המעשה אשר יעשה. תחילה נותן הקב"ה תורה ומצוות לישראל, ורק לאחר מכן הוא שופט את ישראל ומכריע מה גמול יינתן להם על מעשיהם ואיזהו השפע אשר יימשך אליהם.

יחיד הוא הגר"א בהרצאת סדר האצילות כמהלך של התגלות הדברים האלוהיים, ודרכו זו – שאין דומה לה בכל כתבי המקובלים שקדמו לו ושבאו אחריו – תיוודע רק על פי החיבורים שהוא עצמו כתב.

ח.

המקובלים לימדו כי האדם בישראל יכול לתקן את הספירות ולמשוך את השפע מהאצילות או לפגום בספירות ולמנוע את המשכת השפע. הם משלו משל ובו דימו את הקשר בין האדם ובין ספירות האצילות לשלשלת ולחבל, ואת פעולתו של האדם לנענוע השלשלת והחבל מהקצה התחתון עד הקצה העליון.

משיכת השפע בידי האדם נעדרת מכתבי הגר"א. הוא לא ציטט את הפסוקים 'תנו עז לאלהים', 'צור ילדך תשי', כמקור לכוחו של האדם להשפיע על האצילות, והוא לא הזכיר את דימוי נשמת האדם לשלשלת ולחבל הקשורים אל האצילות. הגר"א מגביל את כוחו של האדם לפעולה על ספירת מלכות לבדה. כל דברי הגר"א על יכולתו ועל פעולתו של האדם מכוונים לספירת מלכות לבדה – עליה, ורק עליה, נאמר 'לעבדה ולשמרה'; עליה, ורק עליה, נאמר 'עבודה צורך גבוה'; רק היא יורדת אל עולם הבריאה ורק היא מתפעלת ממעשי האדם. המצוות נועדו לתקן את השכינה, והקרבתו הם מאכלין דשכינתא.

ט.

בהרצאת דברי הגר"א הלכנו מן הפרט אל הכלל. תיאורנו את מהלך האצילות למדרגותיו – מדרגה אחר דרגה, ולפעולותיו – פעולה אחר פעולה. לימוד הפרטים בזה אחר זה ארוך הוא, וכדי להקל על הלומד הוספנו סעיפים שלמים המפרשים את שיטתו השלמה והמיוחדת של

הגר"א. בסעיפים אלה הצגנו את עיקרי מהלך ההאצלה, והשתדלנו לבאר מה בין שיטתו של הגר"א ובין שיטותיהם של המקובלים שקדמו לו – הראשונים, האר"י ורמח"ל. את כל הסעיפים הללו ציינו בכותרת 'שיטת הגר"א' והוספנו להם מספר סידורי, והם יצוינו כך: שיטת הגר"א (א). ציונים אלו נועדו להקל על הלומד הרוצה להלך בשרשרת סעיפי 'שיטת הגר"א' מסעיף אחד למשנהו, וכך להבריא את קבלת הגר"א מקצה לקצה.

י.

שלושה כרכים בספר שלפנינו.

הכרך הראשון מלמד את מהות האצילות – גילוי שם ה', מתן תורה ומצוות והתגלות השכינה; קומת השמים וקומת הארץ – היחס בין ספירת תפארת ובין ספירת מלכות, והיחס בין הנשמה ובין הנפש; ועבודת האדם – מהי עבודה צורך גבוה.

הכרך הראשון מלמד גם את צמצום אור אין סוף.

הכרך השני מלמד את מהלך התווה והתיקון באצילות – תיקון המתקלא, מהות המוחין וזיווגי הספירות; מיתת המלכים ותיקונם, התבטלות ספירת מלכות והתבסמותה.

הכרך השני מלמד גם את שתי התנועות באצילות – תנועת ימין ושמאל ותנועת עליון ותחתון.

הכרך השלישי מלמד את מהלך ששת אלפי שנה והאלף השביעי – התגלות הדברים האלוהיים במשך שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה ושני אלפים ימות המשיח; מהלך הגאולה מדין לרחמים ומשמאל לימין; הגילוי השלם בסוף האלף השישי; ושיבתה של ספירת מלכות אל ספירת בינה באלף השביעי.

יא.

כשם שנבדלת שיטתו של הגר"א משיטותיהם של המקובלים הקודמים לו, כך נבדלת שיטתו משיטותיהם של המקובלים בני זמנו והמאוחרים לו. מקובלים שחיו בליטא וסביבותיה כתבו ספרים בקבלה וגם ציטטו את דברי הגר"א, אבל איש מהם לא אימץ את מהלך האצילות שהוא לימד. בעשרים ואחד שערי הספר נפרוש באריכות ובפרוטרוט את שיטתו של הגר"א, ואחר, בשער העשרים ושניים, נתאר בקצרה את שיטותיהם של מקובלי ליטא לדורותיהם. נרשום את שמותיהם ואת ספריהם של מקובלים אלה, נכתוב את תמצית דבריהם ונראה כיצד הם מתייחסים אל שיטתו של הגר"א.

פרק ראשון

חיבורי הגר"א בקבלה

חיבורי הגר"א בקבלה הם פירושים שהוא כתב על ספרי המקובלים שקדמו לו. חיבורים אלו נדפסו פעמים אחדות, ואחדים מהם נמצאים לפנינו בעצם כתיבת ידו. נסקור את חיבורי הגר"א בקבלה, ונבקש להגיע אל המהדורות המדויקות שלהם.

[א] חיבורי הגר"א בקבלה

חיבורים רבים מיוחסים אל הגר"א, אבל רק מעטים מהם יצאו מתחת ידיו. אנו נסתמך רק על החיבורים בקבלה שהוא כתב בעצמו, ואלה הם: ביאור ספרא דצניעותא, ביאור ספר הזוהר, ביאור תיקוני הזוהר, ביאור תיקונים מזוהר חדש, ביאור ספר יצירה, ביאור משנת חסידים, אדרת אליהו.

הגר"א לא כתב מסכת מסודרת בפרקים או בכללים, וכל חיבוריו בקבלה הם ביאורים לספרים שכתבו קודמיו. בכך דומים חיבוריו בקבלה לחיבוריו האחרים, אלא שנבדלים אלה מאלה בסגנונם. אמנם גם בביאוריו לספרי הקבלה נקט הגר"א בלשון קצרה, אבל ארוכה היא לעומת לשונו בביאורים שכתב לספרי המקרא וההלכה. כבר העיר על כך ר' שמריהו צוקרמן, 'זדרך אחרת לרבינו בבאורו זה להתהלך ברחבה יותר מביאוריו בנגלה, מורה באצבע שרצה שיתבוננו בו כל ישרי לב' (הקדמה לביאור תיקוני הזוהר של הגר"א).

אימתי כתב הגר"א את החיבורים הללו? הגר"א לא ציין את השנים שבהן כתב את חיבוריו, ועל כן לא נדע להשיב. אמנם לא ציין הגר"א אימתי כתב את חיבוריו, אבל הוא הפנה את הלומד מחיבור אחד למשנהו. ההפניות הללו מלמדות על סדר כתיבת החיבורים, ועל פיהן נבקש לענות את אשר בידינו לענות.

נרשום אחדות מן ההפניות שמצאנו בחיבורי הגר"א בקבלה.

א. ביאור תיקוני הזוהר מפנה לביאור ספרא דצניעותא.

— ביאור תיקוני הזוהר, תיקונא תמניא ותלתין, דף פז ע"ד: 'ובהוא זמנא כו' עת רצון כו'. דעת נק'

נוק' ועמש"ל ל"ט א' ודא איהי עת לעשות לה' ועמש"ש בארוכה ע"ז, ורצון הוא ת"ת, מצה, והיכל הרצון, ועמ"ש בפ"א דס"ד'.

ביאור ספרא דצניעותא, דף ו ע"ג: 'ואמר שם אימתי אתגלייא א"ל בשעתא דצלותא דמנחה דשבתא כו' בההוא שעתא אשתכי רוגזא ואשתכח רעוא ומתקבלא צלותא הה"ד ואני תפילתי לך ה' עת רצון ובא"ז דף רפ"ח ע"ב. מצחא דאתגלי בע"ק רצון אקרי כו' וכד דא אתגלי רעוא דכל רעוין אשתכח בכלהו עלמין וכל צלותין דלתתא מתקבלין כו'. ובו מתלבש ת"ת דרדל"א שת"ת נקרא רצון רעוא דרעוין כמ"ש בזוהר פקודי דף רנ"ג היכלא שתיתאה דא הוא היכלא דאקרי היכלא דרצון דאקרי מוצא פי ה' חדוה דאתדבקתא דכלא והכא איהו רעוא דרעוין כו' וכד צלותין סלקין כדין איהו עת רצון לאשתכחא הה"ד ואני תפילתי כו'.

— ביאור תיקוני הזוהר, תיקונא שתין ותשע, דף קטו ע"ב: 'ועמ"ש בריש ס"ד בארוכה בענין הדעת דהוא שקל הקודש'.

ביאור ספרא דצניעותא, דף א ע"ג: 'נמצא כי במתקלא כלל האצילות והשם. כף זכות וכף חובה חו"ב יה ולשון חק זו"נ ו"ה, והנוקבא היא כלל המתקלא שכל ה"ג נכללין בה כידוע שהיא כלל הכל. ות"ת הוא השוקל ומכריע. וז"ש דשקיל נגד ז"א. במתקלא נגד נוק'. והן כלילין שניהן במשקולת של הדעת, והוא מקבל כל התרין עטרין, והיא רק עטרא דגבורה. לכן ז"א נקרא שקל הקודש, והיא מחצית השקל כידוע'.

— ביאור תיקוני הזוהר, תיקונא שבעין, דף קנד ע"ג: 'ועמ"ש בס"ד דו' תיקונין וי"ב תיקונין, ז' דרישא וי"ג דמ"ס, ז' דגלגלתא כלילין בחוטמא וי"ג דמ"ס כלילין בפומא, והן זו"נ, חוטמא ופומא כידוע'. ביאור ספרא דצניעותא, דף ט ע"א: 'רק ז' תיקונים שסיומן בחטם כנ"ל. לז"א הארץ נוק', והן י"ב שעות של הנוק' דאתחריבו, ואתתקנו בי"ב תיקוני דיקנא דאתכלילין בפה'.

ב. ביאור תיקוני הזוהר מפנה לביאור תיקוני זוהר חדש.

— ביאור תיקוני הזוהר, תיקונא עשרין וחד, דף מג ע"ג: 'דא קולמוס כו'. ר"ל שבקולמוס נכתב התורה ונתגלה ע"י, והוא ו', דרגא דעד"א, ואמר בתז"ח שם, קום לגביה בחוטרא דילך למחאה ליה כו', בקדמיתא מחית ליה על ימא, כען קום מחי ליה בימא דאורייתא בקולמוס דילך, בדרועא דילך, ביד דילך, ועמש"ש דקולמוס היינו עד"א, דהוא וא"ו'.

ביאור תיקוני זוהר חדש עו ע"א, דף י ע"ד - יא ע"א: 'בקולמוס כו'. הן חג"ת. קולמוס הוא ת"ת, דרועא ויד הן חו"ג. וז"ש דהא בימינא כו' בשמאלא כו' בעד"א כו'.

— ביאור תיקוני הזוהר, תיקונא שתין ותשע, דף קיז ע"ג: 'שינוי מעשה. בעשיה, דשם המעשה, ועבתז"ח פ"ד ד' ומש"ש בארוכה'.

ביאור תיקוני זוהר חדש פד ע"ד, דף לח ע"א: 'שינוי מעשה דא כו'. שאמר שם בתיקונים שינוי מקום ושינוי השם ושינוי מעשה, ואמר שם שינוי מקום הוא בבינה, שינוי השם בעד"א, שינוי מעשה הוא בשכינה תתאה, שהן תלת דרגין דנר"נ כידוע, שהן מתגלגלין בג"פ, שע"ז נאמר הן

כל אלה יפעל אל כו'. וז"ש כאן שינוי מעשה דא שבת כו', שהוא יסוד יום השביעי כלול בשכינה שנק' שבת כידוע'.

ג. ביאור תיקוני הזוהר מפנה לביאור ספר יצירה.

— ביאור תיקוני הזוהר, תיקונא עשרין ושיתא, דף עט ע"ג: 'בגין דאינון פרפראות לחכמה דל"ל סוף. דחשבון וג"י הוא בחכמה דילה, שהוא פרפרת לחכמה עליונה, שע"ז אמרו תקופות וג"י כו', וחכמה הוא מים שא"ל סוף, דהיא סליקת לאין סוף. וז"ש בס"פ פ"א ע"ס בלימה מרתן עשר, שא"ל סוף, וכמש"ש כי לכו"ד שבעולם יש תכלית לבד לחשבון, והטעם הוא כנ"ל שתלויין בחכמה'.
ביאור ספר יצירה, פרק א משנה ה, דף ח ע"ד: 'עשר שאין להם סוף. פ"י שכל אחד כלול מעשר ועשר מעשר עד אין סוף... ותראה שאפילו בגשמיים יתחלקו לשטחים אין חקר, והשטחים לקוים אין חקר, והקוים לנקודות אין חקר, ואין יכולת באדם לשום תכלית למספרם. וכן במספר, שתכלית המספר הוא העשר, אעפ"כ אין חקר ותכלית למספר, שהעשר יתחלקו עוד לעשר, והן מאה, והמאה נעשה אחד, וחוזר ומתחלק לעשר, והן אלף, והאלף נעשה אחד וחוזר ומתחלק לעשר, וכן עד אין תכלית'.

ד. ביאור תיקוני זוהר חדש מפנה לביאור ספרא דצניעותא.

— ביאור תיקונים מזוהר חדש עט ע"א, דף יח ע"ג: 'דשמא קדישא מתחיל מחכמה לפי שמשם הוא שירותא לאתגליא, משא"כ בא"א, שלפיכך נקרא אקיי"ק, כמ"ש בס"ד ע"ש'. משפט זה יצוטט להלן פסקה ח ופסקה כו'.

ביאור ספרא דצניעותא, דף כח ע"ג: 'אבל ע"ק נקרא אקיי"ק, אתגלה למטה, אבל כאן איני נגלה, והוא ע"י ז"א דתלייא מניה, כמ"ש בא"ז, ז"א בעתיקא תלייא ואחיד, וכמ"ש שם דף רפ"ט ע"א, בעניעותא דספרא אוליפנא דהא י' עלאה עד כל ברכאן בעיין סתים וגליא. וז"ש באתון דלא מתיישבו באתרוי, ר"ל במקומו אין מתיישב השם, שאמר אהי"ה, למטה אתגלה, אבל דאתגלי ז"א כתיב באתווי הוי"ה, במקומי אני גלוי'. משפט זה יצוטט להלן פסקה ו'.

— ביאור תיקונים מזוהר חדש עט ע"א, דף יט ע"ב: 'שיתמעט האור ויצא במדה, כמ"ש בס"ד |שיג|. ביאור ספרא דצניעותא, דף ב ע"ג: 'וכל התיקונים דרך נקבים ושערות, להתמעט ולהתצמצם האור שיצאו בדקות ובלבוש, וזהו עיקר התיקון להתמעט האור, שיוכלו התחתונים לקבל האור' |שיב|.

מכל אלה עולה סדר כתיבתם של חיבורים אלה —

ביאור ספרא דצניעותא קודם לביאור תיקוני זוהר חדש ולביאור תיקוני הזוהר.

ביאור תיקוני זוהר חדש קודם לביאור תיקוני הזוהר.

ביאור ספר יצירה קודם לביאור תיקוני הזוהר.

[ב] כתיבת ידו של הגר"א

ארבעה חיבורים נמצאים לפנינו בכתיבת ידו של הגר"א.

א. ביאור הגר"א על אגדות הש"ס, מסכת בכורות, דף ח ע"ב. ירושלים, הספרייה הלאומית, 317 8□.

דף אחד.

בתחנית העמוד, 'ידוע לנו שזה כ"י קדשו של הגאון החסיד מו' אלי' זצלה"ה מווילנא, ולראיה באנו על החתום, נאו' חיים במהור"ר טובי' כ"ץ, נאו' משה במו' אליעזר ליפמן זצלה"ה'.

ב' לנדוי, הגאון החסיד מווילנא, ירושלים תשל"ח, עמ' תיג; כתבי יד ודפוסים נבחרים מאוצרות בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, ירושלים תשמ"ה, מוצג 35 ב; ד' קמנצקי, כתב יד קדשו של הגר"א, ישורון יד (תשס"ד), עמ' תתקסו-תתקסז.

ב. ביאור זוהר ח"ג קנו ע"ב-קנו ע"א.

שני דפים רצופים.

דף א. אוסף אבי הייאר.

י' וינוגרד, אוצר ספרי הגר"א, עמ' 357.

דף ב. הספרייה הלאומית. אוסף שבדרון.

ב' לנדוי, הגאון החסיד מווילנא, ירושלים תשל"ח, עמ' תיב; יהדות ליטא, תל אביב תש"ך, עמ' 361; ד' קמנצקי, כתב יד קדשו של הגר"א, ישורון טז (תשס"ה), עמ' תשכב-תשכח.

ג. ביאור ההיכלות.

ירושלים, אוסף פרטי. 219 דפים.

בפתח כתב היד, 'הגם שאין אנו כדאי להרים ראשנו ליתן הסכמה על דברי קדשו של אדונינו מורינו ורבינו הגאון האמיתי מאה"ג החסיד מוהר"ר אלי' מווילנא, אך לאסהודי קאתינן שזה הוא כתיבת ידי קדשו ממש של אדונינו הגאון האמיתי הנ"ל, ולראי' חתמנו יום ו' עש"ק חית מנחם תקנ"טית לפ"ק. נאו' חיים בן מהור"ר טובי' כ"ץ מו"ץ דק"ק וילנא יע"א. ונאו' שמעון במהר"ר חיים סג"ל זלה"ה מו"ץ דק"ק הנ"ל יע"א'.

כתב היד היה לפני, ובמשך ימים אחדים בדקתי את כתיבתו ואת תוכנו. כתיבתו זהה לכתבתו של הדף מתוך ביאור הגר"א על אגדות הש"ס, לעיל כתב יד א, ואף הוא כתוב כולו בעצם כתיבת ידי הגר"א.

כתב היד היה תחת ידו של ר' שמואל לוריא, ועל פיו הוא הדפיס בוויילנה תרמ"ב את ביאור ההיכלות בתוך ביאור הגר"א לספר הזוהר הנקרא יהל אור, להלן סעיף ג, חיבור יא. הדפסתו של ר"ש לוריא מדויקת, כמתואר להלן סעיף ד.

ד. קיצור היכלות הקדושה.

אוסף רנה ברגינסקי 104. 4 דפים.

צילום, <https://braginskycollection.com/portfolio/kitzur-hekhalot-ha-kedushah>.

כתיבתו של כתב היד זהה לכתיבה בשלושת כתבי היד הרשומים לעיל, ואף הוא כתוב אפוא בעצם כתיבת ידי הגר"א.
כתב היד היה תחת ידו של ר"ש לוריא, ועל פיו הדפיס בוילנה תרמ"ב את קיצור היכלות הקדושה בתוך ביאור הגר"א לספר הזוהר הנקרא יהל אור, להלן סעיף ג, חיבור יא.
הדפסתו של ר"ש לוריא מדויקת, כמתואר להלן סעיף ד.

[ג] הדפסת חיבורי הגר"א בקבלה

חיבורי הגר"א בקבלה הגיעו לבית הדפוס, אחדים בנוסח משובש ואחדים בנוסח מדויק. לא נרשום כאן את כל הדפוסים, אלא רק את ההדפסות הראשונות שלהם. נרשום את החיבורים הללו לפי סדר הדפסתם, ונצטט מדבריהם של ר' יהושע השיל לוי, ר' דוד לוריא ור' שמואל לוריא על כתבי היד ודרך הדפסתם של חיבורים אלה.

א. ביאור ספר יצירה. הורדנה תקס"ו.

יד, עב דפים.

העיר ר' דוד לוריא. 'וברשימה דסלאנים ב' כרכים על ס' יצירה. וזה המיוחד בחיבוריו ז"ל שנדפס מלא שיבושים וטעות, עד כי בהרבה מקומות חיברו יחד הגהות שכתוב על הגליון ממנו ז"ל אצל שיטת גוף החיבור עם דברי הפנים מהחיבור כסדרן יחד, עד כי יעמוד הקורא משתאה לעמוד על הכוונה וחובה גדולה לסדרו מתוך כ"י נוסחא נאמנה' (עלית קיר, סי' לז). חובה זאת עתידה להתמלא, להלן חיבור יב.

וינוגרד, אוצר ספרי הגר"א, מס' 682.

ב. ביאור וגם הגהות על הזוהר. וילנה תק"ע.

מד דפים.

ר' יהושע השיל לוי תיאר את החיבור. 'נדפס ממנו אפס קצהו (שנת תק"ע) ע"י בניו ונכדו הרבנים ז"ל והוא מסודר מעצם כ"ק הגאון זצ"ל, וע"י בהק' הגאון מוהר"ח ז"ל שם, ולא הדפיסו על כל הזוהר כי רב הוא, והדפיסו אך מעט כרך קטן הנמצא בפ"ע מסודר והוא על ח"ג מהזוהר מרף קנ"א ע"א עד סוף קע"ה א', ובסוף ליקוטים אחדים' (עלית קיר, סי' לט).

ההדפסה לא מצאה חן בעיני ר' דוד לוריא. 'וברשימה דסלאנים י"א כרכים על הזוהר בכ"י. בזה הוא החוב היותר גדול על שנתפשו ונפוצו העתקות שונות על מאמרים מהזוהר וליקוטים שונים ועלו בהם שיבושים וקמשונים, ואין תקנה כ"א להשתדל לסדר יחד בסדר נאות לפי חלקי הזוהר ולסדר הליקו' בסימנים ולהגיהם מכ"י שת"י נכדו, אשר וודאי רובם מכ"ק בעצמו או מתלמידיו הנאמנים, ואף על פ' שלח הנדפס עלו בו קמשונים נגד הנמצא בכ"י ראוי לתקנם' (שם). חובה זאת עתידה להתמלא, להלן חיבור יא.

וינוגרד, אוצר ספרי הגר"א, מס' 663.

ג. ביאור ספרא דצניעותא. וילנה תק"פ.

[ז], נט, [ג] דפים.

כתב רי"ה לוי. 'ביאור רחב כמעט על כל תיבה ותיבה מראש הספר ועד תומו... הוציאו לאור נכדו הרב ריי"מ זצ"ל, ועיי עזר הרב ר' מרדכי ז"ל מווילנא (שנפטרו באה"ק) ועיי הרב וכו' מו"ה אברהם שמחה נ"י אב"ד מאמציסלאו, ושם האריך ח"ו בהק' לספר זה, ובסופו נדפס ליקוטים לזה, ומובא בהסכמות הרבנים דווילנא כי הסכימו עליו' (עלית קיר, סי' לח).
 ר' דוד לוריא שיבח את עריכת החיבור ואת הדפסתו. 'זוה החבור יחידי שראוי לשבח שיצא מסודר כהלכתו בהג"ה מדויקת ובסודור הלקוטים על מקומן הראוי להם' (שם).
 וינוגרד, אוצר ספרי הגר"א, מס' 696.

ד. ביאור היכלות. קניגסברג תרי"ז.

10 עמ', עח דפים.

כתב היד של החיבור היה בידי ר' דוד לוריא. 'ביאור ברחבה חיבור המיוחד בחיבוריו ז"ל בזה שבא בארוכה ע"ד ביאור נפלא, וגם הוא חיבור מעט הכמות ורב האיכות לשלימותו, וראוי להשתדל בהדפסתו ונמצא ת"י בכת"י' (עלית קיר, סי' מב).
 החיבור נדפס על ידי ר"ש לוריא. בסוף החיבור כתב על מאמציו להשיג כתבי יד מדויקים של החיבור כדי להדפיסו ללא שגיאות.
 וינוגרד, אוצר ספרי הגר"א, מס' 672.

ה. הבנת ענין הצמצום. קניגסברג תרט"ו.

בתוך מגן וצנה מאת ר' יצחק אייזיק חבר, דף סג ע"א-ע"ב.

בראש החיבור הוסיף ר' יצחק אייזיק חבר, 'באתי להעתיק סנסן אחד ומרגליות יקרה מלשון רבינו הגדול הגר"א ז"ל בליקוטיו מ"ש בהבנת ענין הצמצום'.
 החיבור 'הבנת ענין הצמצום' הוא חלק מביאורו של הגר"א על התחלת הספר משנת חסידים. ביאור זה עתיד להידפס, על פי כתב יד אחר, להלן חיבור י.

ו. הבנת ענין הצמצום. קניגסברג תרי"ח.

בסוף שו"ת מן השמים, דפים טו ע"ב - טז ע"א.

שו"ת מן השמים נדפס לראשונה בקניגסברג תרי"ז בערך. בשער נכתב, 'עד כה הי' נמצא בכת"י אצל יחידי סגולה שהעתיקום מכת"י הנשלח מירושלים עיה"ק. עיי המתאמץ להוציא לאור חיבורי קודש, ש"ל'.

ש"ל הוא ר' שמואל לוריא. הוא הדפיס את שו"ת מן השמים לברו.

שו"ת מן השמים נדפס שנית בקניגסברג תרי"ח. בשער נכתב, 'עד כה הי' נמצא בכת"י אצל הרב הגאון מו"ה ר' יחיאל העליר נר"ו אב"ד דק"ק סוואלק שהעתיק מכת"י הנשלח מירושלים עיר הקדש. ועתה נדפס שני בתוס' הגהה, בהגהת ובהשתדלות המתאמץ להוציא לאור בעז"ה ספרים קדושים, מבי"כ'.

בסוף ההדפסה השנייה של שו"ת מן השמים, דף טו ע"ב, הוסיף המדפיס את 'הבנת ענין הצמצום', ובראשה כתב, 'כדי שלא להוציא הנייר חלק הבאתי פה מרגליות (!) יקרה מלשון רבינו הגדול הגר"א ז"ל בליקוטיו מ"ש בהבנת ענין הצמצום'.

נוסח 'הבנת ענין הצמצום' כאן זהה לנוסח שנדפס בחיבור ה. מיהו מבי"כ? את שמו המלא מצאנו בספרים נוספים שנדפסו בקניגסברג, כגון: נפש נקי, נדפס בשנת תרי"ג, ובשערך נכתב, 'הובא לדפוס ע"י הרבני המופלג מו' מרדכי ב"ר יהודה הכהן נ"י מגיד משרים לפני חב"א בק"ק סוואלק יע"א'. חב"ת ירושלים, נדפס בשנת תרי"ח, ובשערך נכתב, 'הובא לדפוס ע"י הרבני המופלג מוה' מרדכי ב"ר יהודה הכהן נר"ו מגיד משרים לפני חב"א בק"ק סוואלק מע"א [יע"א]'. וינוגרד, אוצר ספרי הגר"א, מס' 715.

ז. ביאור רע"א מהימנא. קניגסברג תרי"ח.

[א], פד דפים.

כתב היד של החיבור היה בידי ר' דוד לוריא, והוא ערכו וסידרו. 'ברשימה דסלאנים ד' כרכים על רע"מ. גם זה החיבור נפוצו ממנו העתקות שונות חסרות, על כי הוא בא בכמה כרכים, והמעתיקים לא השיגו כולם. וראוי להודיע זה ברבים, כי נמצא עליו ליקוטים רבים, וראוי לחברם יחד על מקומם יבואו שלמים ומסודרים כראוי. והחיבור להיותו קטן הכמות ורב האיכות, כי הוא ראשון במלאכת הקודש הזו שלא חובר עדיין פי' עליו, לכן ראוי להשתדל להוציא בדפוס (וישנו ת"י על כל הרע"מ עם הליקוטים שיגעתי ב"ה לסדרם על מקומם כאו"א) (עלית קיר, סי' מג).¹ עריכת החיבור על ידי ר' דוד לוריא כוללת הגהות מר' משה שלמה מטולטשין וממנו עצמו. על פי עריכה זאת נדפס החיבור, כפי שכתב ר' שמואל לוריא. נדפס עתה בק"ב מהעתק שהעתיק הגאון ר' דוד לוריא זצ"ל מביחאו, עם הגהות שלו והגהות מאת הרמ"ש זצ"ל תלמיד הגר"א זצ"ל, ויצא לאור על ידי הרב ר"ש לוריא נ"י (שם).

כן נכתב בשערך. 'ביאור על הרע"א מהימנא... מרנא אליהו מוילנא זצוק"ל... וקצת הגהות מתלמידו הנאמן בחכמה זו... הרב המגיד מו"ה משה שלמה מטאלאטשין זצלה"ה. העתקות וסדרתים בס"ד עם כל הליקוטים על מקומם הראוי לישר, גם ההגהות שמ"כ על הגיליון שכמדומה לי שהן פירושים וחידושים מתלמידו הרמ"ש הנ"ל, סדרתים על מקומם בפנים בס"ד (כ"ז הועתק מפתח שער העתקת הגרד"ל ז"ל מבוחאב). הובא לדפוס מגוף כ"י הגרד"ל הנ"ל זלה"ה, עם תוספת מהדורא בתרא שמצאתי בהעתקות אחרות. ע"י ש"ל'. וינוגרד, אוצר ספרי הגר"א, מס' 664.

ח. ביאור תיקוני זוהר ותיקוני זוהר חדש. וילנה תרכ"ז.

[ה], קעב, נב דפים.

כתב יד שלם של ביאור תיקוני זוהר היה לנגד עיני ר' דוד לוריא. 'ברשימה דסלאנים ה' כרכים על תיקוני זוהר עודנו בכתובים, ונתפשטו ממנו העתקות שונות חסירות. וראיתי להודיע כי נמצא בכתובים ביאור על כל תיקוני בלי שיוור ואף על י"א תיקוני האחרונים' (עלית קיר, סי' מ). על פי הכתוב בשערך, החיבור נדפס על פי כתב ידו של הגר"א. 'זהכל נדפס והוגה מגוף כ"ק הגר"א ז"ל (לבד ביאור התיקונים מתנ"ח עד סופו נדפס עפ"י ג' העתקות מבוררות)... יצא

1 בדפוס לא צוין באופן ברור מה הם דברי המחבר, ר"ה לזין, ומה הם דברי המעיר, ר' דוד לוריא.

ראשונה לאור במצות והוצאות הרב הה"ג החר"ף כליל המדעים ורב פעלים הגביר המרומם בישראל גדול שמו מהור"ר שמריהו צוקרמאן נ"י.

כן כתב המדפיס, ר' שמואל לוריא, 'יזכר לטובה ולברכה כבוד הרב... מרדכי נ"י בהגאון מוהר"ר דובער מו"ץ דפה ק"ק ווילנא אשר בטוהר לבו חנני בשני כרכים גוף כ"ק הגר"א ז"ל על נסתר' (דד) ע"ב). 'כה הראני ה' סימן טוב בעמלי והקרה לידי הת"ז אשר היה ביד הגר"א והגיהו בעצם כ"ק ז"ל והוא ה"י לי לעינים בסידור הדפסת ביאורו... וכן חנני הרב הגאון מוהר"ר אב"ד דקלעצק נ"י ושלח עלי העתקת ביאורו"ג על הת"ז שה"י ביד אביו הגאון המופלא צ"ע מוהר"א זללה"ה הגאב"ד דקאל"יש' (דה) ע"א).

הקדמה מאת ר' שמריהו צוקרמן נדפסה בראש הספר.

הגהות חתומות 'מנחם', מאת ר' מנחם מנרל משקלוב, נמצאות בדף לט ע"ב ובדף מא ע"ב.

וינוגרד, אוצר ספרי הגר"א, מס' 724.

ט. ביאור ספרא דצניעותא. וילנה תרמ"ב.

[1], IV עמ', מ דפים.

החבור נדפס, בתוספת הגהות מאת ר' משה שלמה מטולטשין, על ידי ר' שמואל לוריא. כך נכתב בשער. 'ועתה נדפס (בתקון כל הטעיות) בהוספות הגהות מתלמידו מהרמ"ש ז"ל, ופניני הערות יקרות ונפלאות (שבאו בסוף הספר) מהגאון המקובל מוהר"ר אליהו ז"ל אב"ד דקאל"יש... ועוד נלוה עליו הרבה לקוטים יקרים רזין גניזין וסודות נפלאים מהגר"א ז"ל. סדרתיו והגהתיו בעזרת ה' עלי שמואל... לוריא'.

בסוף הספר נדפסו ליקוטים שלא נכללו בדפוס הראשון של ביאור ספרא דצניעותא, לעיל חיבור ג. בין ליקוטים אלו נדפס גם ביאור משנת חסידים, להלן חיבור י.

וינוגרד, אוצר ספרי הגר"א, מס' 697.

י. ביאור משנת חסידים.

עם ביאור ספרא דצניעותא, וילנה תרמ"ב, דפים לח ע"ב - לט ע"ב.

הביאור מתחיל, 'דע כי א"ס ב"ה אין לחשוב בו כלל וכלל'. ר"ש לוריא הוסיף כותרת, 'סוד הצמצום', והעיר, 'הוא ביאור על סוד הצמצום שבס' מ"ח'.

'הבנת ענין הצמצום', שנדפס על ידי ר"א חבר, לעיל חיבור ה, ועל ידי רמ"י הכהן, לעיל חיבור ו, הוא חלק מביאור משנת חסידים, שנדפס על ידי ר"ש לוריא.

'הבנת ענין הצמצום' וביאור משנת חסידים נדפסו על פי שתי העתקות שונות, ור"ש לוריא השגיח בהבדלי הנוסח ביניהן. ב'הבנת ענין הצמצום' נמצא המשפט, 'זהנה השגחתו ורצונו הקדום' (חיבור ה, דף סג ע"א; חיבור ו, דף טו ע"ב); בביאור משנת חסידים הדפיס ר"ש לוריא את המשפט, 'זהנה השגחתו ורצונו הקדוש (בהע"א הקדום)'. כלומר, בהעתקה שלפניו נמצאת המילה 'הקדוש', ואילו בהעתקה אחרת נמצאת המילה 'הקדום'.

יא. ביאור זוהר. יהל אור. וילנה תרמ"ב.

[א], ל, מ, לו דפים.

החיבור כולל את כל ביאורי הזוהר שנזכרו לעיל, חיבורים ב, ד, ז, ועליהם נוספו עוד כהנה וכהנה. כל אלה הוגהו על פי כתבי יד נוספים שהיו ברשותם של ר' דוד לוריא ור' אברהם שמחה מאמציסלאב, ונערכו על פי סדרו של ספר הזוהר, כפי שנכתב בשער. 'ספר יהל אור נודע בשם הדרת קדש, כולל באורים נפלאים על הזה"ק וההיכלות והרעיא מהימנא וגם על זהר חדש, מאת רבינו... מרנא אליהו מוילנא זצוק"ל. יצאו זה עתה ראשונה לאור העולם... רובם מגוף כתי... וגם מהעתקות מבוררות מכת"י שני המאורות הגדולים הגאון הגדול רד"ל זצ"ל והה"ג המקובל מוהרא"ש מאמציסלאו זללה"ה... נעתק ונסדר ע"י... מוהר"ר נפתלי הירץ הלוי נ"י מביאליסטאק... סודרו והוגהו בדפוס בעזה"י עלי שמואל... לוריא. העורכים הוסיפו הנה קטעים מביאורי הגר"א על תיקוני הזוהר ועל תיקוני זוהר חדש, שבהם נתבארו מאמרים מספר הזוהר, וכן ליקוטים מכתבי ר' משה שלמה מטולטשין. הדפסתו של ר"ש לוריא מדויקת, כמתואר להלן סעיף ד. וינוגרד, אוצר ספרי הגר"א, מס' 677.

יב. ביאור ספר יצירה. ורשה תרמ"ד.

לב דפים.

כתב יד של החיבור, בעריכתו של ר' משה שלמה מטולטשין, היה בידי רי"ה לוין. זוהנה נמצא ת"י ס' יצירה כ"י ממנו ז"ל סידרו תלמידו הרב החסיד רמ"ש זצ"ל לא כנדפס, וגם הציג על הגליון הוספ[ות] ממנו ז"ל וליקוטים נפלאים (עלית קיר, ס"י לז). על פי עריכה זאת נדפס החיבור, כפי שנכתב בשער. 'ספר יצירה... עם פירוש הגר"א... סודר והוגה מכי"ק הגר"א ז"ל והושלמו ההשמטות... בהוספת ביאורים והגהות מתלמידו המקובל מוהרמ"ש ז"ל. המביא לבית הדפוס הוא ר"ש לוריא, וכך כתב ב'הצעת המסדר'. זוהנה לפי רוב קדמות הספר הקדוש הזה ויושנו ועתיקותו, כן הרבו בו מעתיקיו בכל שנות דור ודור שינוי נוסחאותיו וסדריו... מהם קיצרו והשמיטו הרבה (כמו דפוס הוראדנא תקס"ו, ואחריו הדפיסו ע"פ סידורו בלבוב תר"כ, נשמט כמה משניות שלימות, וכן בפירושי נשמט הרבה מאד), ומהם האריכו הרבה, עד שילאה האדם למצוא הנוסחא האמתית ולא ימצא... וע"י בהקדמת ספר"צ כמה הצטער אותו צדיק הגר"א ז"ל למצוא ולברר לו נוסחא הישרה בס"י מן העשר נוסחאות שהיו לפניו, והוא ז"ל קבע פירושו על נוסח ס' יצירה מהאר"י ז"ל אשר בירר, והמדפיסים הנ"ל קבעוהו על נוסחא אחרת אשר אין פירושו הולמתו, גם השחיתו פירושו ע"י ענני אופל השבושים אשר כסו כמעט את כל אורו הגדול, כידוע. וכבר העירוני רבים ושלמים מגאוני הזמן המיקרים וצמאים לביאורי הגר"א, ובפרט בן דודי הגאון הרד"ל ז"ל לתת דין קדימה בעמלי בהדפסה, להוציא לאור תעלומה ולגלות עמוקות ביאור הגר"א והמפרשים על הס"י, מני חשך הטעותים שעלו בו בדפוס. וינוגרד, אוצר ספרי הגר"א, מס' 687.

[ד] מהדורה מדויקת

ביאור ההיכלות וקיצור היכלות הקדושה נמצאים לפנינו בעצם כתיבת ידו של הגר"א, כאמור לעיל סעיף ב, חיבור ג וחיבור ד. שני חיבורים אלו נדפסו על ידי ר"ש לוריא על פי כתיבת ידו של

הגר"א, כמתואר לעיל סעיף ג, חיבור יא. נטלנו את החיבורים הנדפסים והשווינו אותם אל כתב ידו של הגר"א כדי לדעת טיב מלאכתו ואיכות מהדורתו של ר"ש לוריא.

ביאור ההיכלות

ביאור ההיכלות נדפס בתוך ביאור הזוהר. פרשת בראשית, חלק א, דפים י ע"א – כא ע"ד; פרשת פקודי, חלק ב, דפים יז ע"א – לו ע"ב.

בפתח ביאור ההיכלות שבפרשת בראשית כתב ר"ש לוריא, 'ועתה ב"ה אשר זכנו להדפיסו מגוף כ"ק בהשלמת השמטות ותיקון כל הטעותים' (יהל אור, חלק א, י ע"א). בפתח ביאור ההיכלות שבפרשת פקודי כתב ר"ש לוריא, 'מגוף כ"ק ז"ל' (שם, חלק ב, יז ע"א).

גם הערות נוספות של ר"ש לוריא, דף י ע"א, מתאימות לכתב ידו של הגר"א – א. 'זידע המעיין שכ"מ שבא במוסגר בשני חצאי מרובע הוא ג"כ כ"ק ז"ל ממה שהיה נ"ב'. ב. 'בגוף כ"ק לא נמצא נקודות ההפסקות כלל (כ"א בכל מאמרי הזוהר, נקודה א' לפני התחלת ביאורו וב' בסופו)'. ג. 'זכן הפי' של דף ל"ח א' ב' הי' מסודר בכ"ק בפ' פקודי (רמ"ה ב') בסד"ה ולעילא מהאי פתחא כמ"ש שם'.

שני שינויים יש בין כתב ידו של הגר"א לבין הדפוס, ועל שניהם הודיע ר"ש לוריא, דף י ע"א. א. ר"ש לוריא השמיט את הציטוטים מן הזוהר, 'כל מאמרי הזוהר ממ"א המובאים בביאורו העתיק בכ"ק כה"מ בשלימות, אך בהיות כי מההכרח שיהיו ס' הזוהר פתוחים לפני המעיין בביאורו ז"ל ע"כ קצרתיה בהם ורשמתי בהם תיבות (כו' ע"ש עד)'. ב. הגר"א ביאר את ההיכלות שבפרשת בראשית ואת ההיכלות שבפרשת פקודי יחד. לעומת זאת, ר"ש לוריא הדפיס את ביאור ההיכלות בשני מקומות שונים – בפרשת בראשית ובפרשת פקודי. כך הודיע ר"ש לוריא, 'ההיכלות דבראשית ופקודי שנדפסו עתה לפי הפרשיות והדפין כ"א על מקומו, בכ"ק היו מסודרים וכלולים יחד, שבסוף הפסק כל מאמר או ענין מהיכלות דבראשית ביאר המאמר שבא בענין הזה בפ' פקודי, וכמו שרשמתי פה עליהם בסוף כל מאמר'.

שלוש הערות של ר"ש לוריא בדפוס מאשרות כי 'גוף כ"ק' שהיה לפניו הוא כתב ידו של הגר"א, שתואר לעיל והיה בידינו.

א. דפוס, חלק ב, כא ע"ד, למטה, 'נמחקתי אחת'. התיבה שאליה ציין ר"ש לוריא נמצאת בכתב ידו של הגר"א בגיליון דף נט ע"ב. אכן תיבה אחת נחתכה על ידי הכורך, ועל כן היא חסרה לפנינו.

ב. דפוס, חלק ב, כב ע"ג, למטה, 'זה מוסגר בכ"ק שנראה שמחוק'.

כך נמצא בכתב ידו של הגר"א בדף סו ע"א.

ג. דפוס, חלק ב, לג ע"ג, למטה, 'בכ"ק הביא לענין פירוש המאמר דכאן כל מאמר הזוהר הזה וביארו בארוכה. ועתה נדפס לתועלת המעיין על מקומו'.

כך נמצא בכתב ידו של הגר"א.

קיצור היכלות הקדושה

קיצור היכלות הקדושה נדפס בתוך ביאור הזוהר, חלק ב, דפים לו ע"ג - לו ע"ד.
בראש החיבור הוסיף ר"ש לוריא, 'קיצור היכלות הקדושה להגר"א ז"ל (מגוף כ"ק), ובסופו,
(ע"כ מכ"ק ז"ל).

השוואת הדפוס לכתב ידו של הגר"א מלמדת כי –

א. סוגריים עגולים בכתב היד הם סימן לנוסח משובש שיש למחקו. הגר"א חזר וכתב מיד את
הנוסח המתוקן. כל המלים שהוקפו בכתב היד בסוגריים עגולים לא נדפסו.

ב. התוספות שהוסיף הגר"א בגיליונות כתב היד, בעצם כתיבת ידו, נדפסו והוקפו בסוגריים
מרובעים.

ג. המדפיסים הוסיפו, על פי ההיגיון, מלים בודדות לביאור הגר"א, והקיפו אותן בסוגריים
עגולים.

ד. בין כתב היד לבין הדפוס קיימים הבדלים מועטים בלבד. למשל, בכתב היד נכתב, 'כלילין',
ואילו בדפוס, 'כלולים'. בכתב היד, 'ג' סמכין', ובדפוס, 'שלשה סמכין'. בכתב היד, 'שנים עשר',
ובדפוס, 'י"ב'.

מהדורה מדויקת

השווינו את החיבורים הנדפסים אל כתב ידו של הגר"א ומצאנו כי ר' שמואל לוריא הדפיס בדיוק
ובנאמנות את דברי הגר"א. ר"ש לוריא הקפיד על כל אות ועל כל סימן שכתב וסימן הגר"א, וגם
הסביר את דרכי עבודתו בהדפסת הכתבים. הוא הוציא מתחת ידיו נוסח מדויק של ביאור
ההיכלות ושל קיצור היכלות הקדושה, והנוסח שהוא הדפיס זהה לכתביה המקורית שיצאה
מתחת ידיו של הגר"א.

דרך כלל רגילים אנו לבקש כתבי יד של חיבור ולהעדיף את נוסחם על פני נוסחו של הדפוס, אבל
החיבורים שהדפיס ר' שמואל לוריא חורגים מכלל זה. אחר שנוכחנו לדעת כי עשה ר"ש לוריא
את מלאכתו נאמנה והקפיד על כל אות ועל כל סימן שבכתב היד המקורי, מן הראוי להעדיף את
הנוסח שהוא הדפיס על פני הנוסח שמעתיקים אלמונים הכינו וטיב מלאכתם לא נודע לנו.
הדפסתו המוקפדת של ר"ש לוריא מייתרת אפוא את הצורך לעיין בהעתקות שבכתבי יד, ועליה
נסתמך וממנה נצטט בכל דברינו על שיטת הגר"א בקבלה.

